

JÁTÉK A PUSZTÁN

A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság és Zentai Közművelődési Központ néhány héttel ezelőtt néprajzi tanácskozást szervezett *A gyermekélet* címmel. A háromnapos program résztvevői jórészt néprajzkutatók voltak, az előadások legtöbbje pedig a gyermekjátékokról szólt. Bizonyára nem véletlenül, mert a gyermek fő érdeklődési köre a játék. Az utóbbi a gyermeket felkészíti az életre, tartamassá teszi a mindennapjait, szórakoztatja. Ne feledkezzünk meg arról, hogy a felnőttek is szeretnek játszani, sportolni vagy kártyázni.

A gyermekjátékoknál két dolgot kell megkülönböztetnünk: magát a folyamatot és a játékszereket. Az utóbbiaknál ismét kétféle játékszerről beszélhetünk: a gyermek maga készítette játékait és a műhelyben, gyárakban készült játékszereket. Tapasztalatunk szerint az előbbi a kedvesebb, az utóbbi gyakran elveti a sulykot, és rossz irányt ad a nevelésnek. Mi sokkal jobbnak és kedvesebbnek tartjuk a bodzapuskát, mint a gyári géppisztolyt, és többre értékeljük a rongybabát, mint a milliószámra gyártott Barbie-kat.

Gyermekeink játékszerait és játszását jelentősen befolyásolja a szülők anyagi helyzete és lakhelyük. Mással játszik a városi és falusi gyermek, mással a Tisza-parti és szállási növendék. A különbségekkel eddig kevesen foglalkoztak, ezért szeretnék hozzájárulni valamivel hiányos ismereteink bővítéséhez.

Három és fél évtizede foglalkozom a pásztorélettel, elsősorban a juhászat-tal. Az egyik bázisom a kánizsai járás déli szélén levő Oromhegyes. Jó fél évszázaddal ezelőtt ebben a faluban főleg juhászok, illetve juhokat is tartó földművesek éltek. A megboldogult Balázs István fiai és vejei meg saját maga tíz juhászt jelentett. Gazdálkodásuk eltért az általános szokásoktól. Ők ugyanis Szent György napján (április 24.) családostól, jószágostól kivonultak a kánizsai Nagyjáras déli részén elkülönített hegyesi birkajárasra. Az utóbbi a falutól a Nagy útig terjedt.

Kiköltözött az egész család, tehát felnőttek és gyermekek, és kiterelték az egész jószágállományt: a libától a tehéig. Minden családtagnak megvolt a beosztása. A gyerekek a kisbárányokat és libákat őrizték. A tíz gyerek közül kető a pusztán született. Ilyenkor rövid ideig a szomszédasszonyok segédkeztek. Ezen a legelőn a *magatarti* és az *iccés* juhászok legeltettek. A magatarti juhász

saját nyáját őrizte, a juhásznő meg kint a kunyhó hátulsó részének méternyi mélyedésében tartotta a tejet. Rövid ideig, mert a friss tejet nyáron gyorsan fel kell dolgozni. Tarhót, gomolyát, sajtot és vaját készített, s mindezt a kánizsai piacon értékesítették. Az iccés juhász más vagy mások juhait őrizte. A tulajdonosnak évente bizonyos mennyiségű sajtot és vaját adott az anyajuhok után. Az icce körülbelül 8 dl űrtartalmú edény. Mást is mértek vele, amit egy ismert dal bizonyít legkönnyebben: „Kocsmásróné, száz szál gyertyát, száz icce bort ide az asztalra!”

A csürhés juhász több tulajdonos juhait hajtotta ki hajnalban és terelte haza estefelé. Az uradalmi juhászok a nagybirtokok fizetett cselédei voltak. Tehát az ő gyerkeik játékaival nem foglalkozunk.

Az esztendő több hónapját a pusztán töltő gyermeket nem elégítette ki a segédkezés. A gyermek a pusztán is gyermek marad, és a játék vonzalmától ő sem tud szabadulni. Sőt, ez a fő foglalkozása. Igen ám, de a kopár legelőn még a játék készítéséhez való anyag is szűkös. A csalán és a kutyatej ott van, de kőriska vesszőt, bodzaágot, nádat néhány kilométerről hozhat. Kukoricaszár és cirokszár van a kunyhó körül. Az árkokban meg bőven találunk agyagos sarat. S még egy nagy nehézsége van a játszásnak. A kunyhók nem egymás mellett sorakoznak, a játszótársak tehát a nap bizonyos szakában gyülekeznek valahol.

A kisebb fiúk és lányok a sima szikes foltokon szépen kirajzolhatták a *sántaiskola* négyzeteit. A lányok szerették az úgynevezett *kockázást*, de ahhoz kavics kellett. Ha a vasúthoz közel legeltettek, ott könnyen szedhettek. A lányok azonban legszívesebben *babát* készítettek, otthonról hozott csutkából és színes rongydarabokból. Ők valóban az életre készültek, nagy szeretettel és sok leleményességgel. Közben a fiúk ügyes kézzel faragták a *tollsipot* és *nádsipot*. A *krumplipuskához* csak vastagabb toll és krumpli kellett, a *hodzapuska* készítése viszont nehezebb volt. A 20–25 centi hosszú bodzaágnak kiszedték a belét, és simára tisztították. A golyók kőcből, ennek hiányában rongyból készültek. Ezeknek légmentesen kellett zárni, ezért rágták, nyállal összekeverték. A bükkből készült tolófával erőteljesen a cső végéig dugták a golyót. A másik a cső ellenkező végébe került, s ezt a tolófával erőteljesen betolták. A sűrített levegő az első dugót nagy pukkanással kivágta. A *tollpuska* működési elve ugyanez, csak a krumplidugó sokkal gyengébb hangot adott. Az ügyes fiúk messzire hordó *nyilakat* készítettek. Az íj kőriskaágból készült, húrja madzagból, a nyílvevő egyenes nádszárból. Az utóbbi első végébe valami nehezebb kellett, hogy szép ívben repüljön. Rendszerint szárral tömték meg, s ebbe szöveget vagy drótdarabot illesztettek. A nyilazás tehát nem volt ártatlan játék. Az ártatlanságot képviselte viszont a *sárpuska*. A vízlevezető árkok partján könnyen találtak agyagos sarat. Ezt jól meggyúrták, és fánk (pampuska) alakúra formálták. A feneke került a tenyerükbe. Megemelték és így szóltak: „*Akkorát szóljon, mint a város puskája!*” A levegőben megfordították és a földhöz csapták. Erős pukkanó hangot adott.

Elmaradhatatlan játékszer volt a pusztán is a kemény *rongylabda*. Ez volt a langamenta (longaméta), a 3-as, 4-es és 6-os labda egyik kelleke. A másik a juhászbót. Minden csapatban voltak dobók és ütők. Az utóbbiak lyukban tartották a juhászbótot, a dobók egymással szemben állva dobták át a labdát. Ezt kellett eltalálni a juhászbóttal, majd visszatérni. De ha a dobónak sikerült előbb a lyukhoz érni, ő dugta bele a botját, az előző tulajdonos meg dobó lett.

Ugyancsak labda kellett a *töröközés* vagy *Lukra, mürcüs!* nevű játékhoz. Megrajzoltak egy nagyobbacska négyzetet (10–15 m-es oldallal), a közepén lyukat ástak, és beléhelyezték a rongylabdát. A játékban részt vevők egy-egy nemzet nevét választották. A játék vezetője mondott egy nevet, amelynek tulajdonosa hirtelen kivette a labdát, és igyekezett kiütni valakit. Az utolsó bennmaradt lett a győztes.

Az *árokmacskázás* a lányok és fiúk játéka is volt. Az árok fenekén volt a macska, a többiek meg a közelében ugráltak egyik partról a másikra – ezek voltak az egerek. Ha a macska ügyes volt, elkapott egyet közülük, s aztán az került az árokba.

Nyúlvárnak vagy *rókavár*nak nevezték az egyik aratás utáni játékot. A tarlón kitépték a búzatövet, úgy, hogy több irányban keskeny csapások keletkeztek. Ezeken futottak, mert üldözte őket a róka. Néhol kör alakú pászttakat is készítettek, ahol védelmet élvezett az üldözött. Ha közben valakit elkapott az üldöző, az lett a róka.

A *durrantás* a fiúk játéka volt. Egymás kezét fogták a legnagyobbtól a legkisebbig. A legnagyobb egy helyben állt, a többiek meg körbeszaladtak. Minél tovább kerültek a központtól, annál gyorsabban. A legtöbbet az utolsó kisfiúnak, a „sudárnak” kellett futni. Az ostorszíjként felfogott sor végül valahol elszakadt. De lehetett rosszabb vége is a játéknak. Az utolsó kisfiú, a „sudár” nem bírta szusszal, kapaszkodással és leszakadt. Olykor több méterre elrepült.

Az *ostorhegy-szaladás* sem tartozott a legszelídebb játékok közé. Két fiú játszott. Egymással szemben 30–40 méterre két vonalat húztak. Az egyik fiú fogta a karikásostor nyelét, és futott a másik vonalig. A másik a sudarat fogta erősen, és futott vele, illetve utána. Ha útközben elengedte a sudarat, az ostoros megfordult, és a kiindulási vonalig kergette, ütötte a társát. Aztán szerepet cseréltek.

A pásztorfiúk játékaik meglehetősen durvák voltak. Ők valóban a pusztai élet keménységére nevelkedtek.

Ne fejezzük be azért a durva játékokkal. Voltak ott kedvesebb játékok és játékszerek is. Kukoricaszár és cirokszár is akadt. Az utóbbi igen alkalmas volt *cirokhegedű* készítésére. Négy-öt milliméteren kihasították a cirokszár héját, és a két végén pálcikával emelték ki a „húrt”. Lehetett egy- vagy többhúros hegedű. A vonó ugyanúgy készült, de mindig egy húrja volt. A cirokszár hosszúságától függött a hang magassága. A szárdarabkákból és pálcikákból az ügyes kis bojtár minden négy lábú állatot elkészített. Állatokat és emberi alakokat sárból is formált az esztétikai érzékű fiú vagy lány. A pusztá tehát még a művészi hajlamot is előcsalta.